

Gyalay Mihály: Magyar igazgatástörténeti helységnévlexikon*

A Bihar megyei Belényesen 1914-ben született szerző a romániai Cluj-Kolozsvárott, a Ferdinánd Tudományegyetemen végezte jogi tanulmányait 1936-ban. Még ennek előtte azonban végzős középiskolásként 1932-ben Nagyváradon ma már ritkaságnak számító irodalmi folyóiratot alapít és szerkeszt Az Út címen. Ebben olyan kiváló munkatársaknak ad teret, mint *Dsida Jenő*, *Gáldi (Göbl) László*, *Horváth Imre*, *Ruffy Péter* és mások. 1938-ban áttelepült Magyarországra, Újkécskére, ahol szociális titkár lett. Itteni tapasztalatairól a Turul Szövetség *Hajnalodik* c., Kecskeméten kiadott nemzetpolitikai szemléjében számol be, amelynek 1940–41-ben szerkesztőbizottsági tagja is volt. Közben újabb két diplomát szerzett: előbb közigazgatás-tudományt a pécsi Erzsébet Tudományegyetemen, majd a jogtudományt (honosítja) a budapesti Ferenc József Tudományegyetemen. Erdély visszatérését megjósolja a *Hajnalodik* 1940. évi januári számában, majd ő is visszatér Nagyváradra postatisztviselőnek. 1950 után már ismét Budapesten él, és a Közoktatásügyi Minisztériumban dolgozik mint előadó. Másodállásban a Román Nagykövetségen tolmács, fordító és magyarnyelv tanár. 1958-tól 1972-ig (nyugdíjazásáig) a Fővárosi, majd a Pest Megyei Levéltár munkatársa, ahol jog- és helytörténeti kutatómunkát végez, s készül élete fő műve, a címben megnevezett helységnévlexikon szerkesztésére és kiadására.

A kiadványnak tehát mintegy négy évtizedre visszanyúló előtörténete van. Az 50-es évek végén a Pest Megyei Levéltárban kezdett intenzíven foglalkozni a szerző e műfajjal mint bejelentett kutatási témával. Első, több mint 1200 gépelt lapra és egy 46 szelvényből álló térképmellékletre kiterjedő 4+1 (térkép) kötetes kéziratos változata az 1723–1944-es éveket foglalja magába. (Egy példánya az OSZK retrospektív bibliográfiai osztályán van letétben.) Mivel magas kiadási költségei miatt nem talált anyagi támogatóra és kiadóra, elkészítette egy rövidített változatát is 856 levél terjedelemben, amelynek egy-egy xerox levonata az Országos Levéltár Könyvtárában és az Országos Széchényi Könyvtár referenz-segédkönyvtárában volt elhelyezve az 1970-es évek második felében. Harmadik, még tömörebb változata már megjelent A/4-es méretű, elég halvány sokszorosításban, térképmelléklettel, 1000 példányban. Ennek jelentősen bővített és formailag jobbított változata a Közgazdasági Egyetem tanácsstermében 1997 végén bemutatott s most ismertető 2. [javított, bővített] kiadás. (A teljes példányszámot nem árulja el a kiadvány, csak azt tudjuk meg, hogy belőle 100 példány számozott bőrkötésben készült.) Szerkesztője *Vértesi László*, kiadója a budapesti Egeler Kft. volt.

* *Magyar igazgatástörténeti helységnévlexikon. 1723–1918 között; továbbá a későbbi államkeretekbe osztott területek részletes adataival kiegészítve, általában 1989-ig. Bp., 1989, TIT ny. 905 p. 20 térk. mell.*

Az 1. kötetet *Habsburg Ottó* előszava vezeti be, amely szerint „egyedülálló feldolgozást tart kezében az olvasó. Eddig ilyen alapossággal még nem állt rendelkezésünkre hazánk közjogi adatait feltáró szakmunka.” Ezt követi J. *Gaudemet*-nek, a Nemzetközi Jog- és Intézménytörténeti Szövetség elnökének az első kiadásból átvett, a munkát melegen méltató francia nyelvű előszava.

Magyarország állami és területi igazgatásának kialakulása címmel a szerző írt egy, az első kiadásban közölnél tárgyidejét és terjedelmét tekintve egyaránt bővebb, a függelék résszel együtt közel 160 oldalas bevezető tanulmányt. Ebben előljáróban elhelyezi a Kárpát-medencét a Duna-tájban mint geopolitikai egységben, röviden összefoglalva ókori és középkori történetét. Majd I. részében a *Mohács előtti Magyarország* történetét ismerteti. Első fejezetében a honfoglalástól Vajk-Istvánig. A következőkben a Magyar Királyság fél évezredes államigazgatási fejlődésének bemutatása következik fel fejezetben. Ezek sorát a Magyar Királyság Mohács előtti közjogi alkatrészeinek (vármegyék, székek, kerületek) betűrendes és lexikális tömörségű felsorolása zárja Aba vármegyétől Zólyom vármegyéig. Ezt követi a Magyar Királyság hűbér- és más ideiglenes területeinek hasonló bemutatása. Majd a korszak főbb sarkalatos alaptörvényeit foglalja össze (az Árpád-ház családfájának táblázatával), végül pedig a krónika-irodalom rövid ismertetésével zárul ez a rész. A *Magyarország Mohács után* c. II. fő részben előbb az oszmán-török uralmat ismerteti röviden, majd egy fejezetet szentel a magyar alkotmányos küzdelmeknek a Habsburg-házzal való közjogi államkapcsolat kialakítása során. Ezt követően áttekinti államigazgatásunk területi megszervezését 1723-tól a közigazgatás 1876. évi reformjáig, majd a közigazgatás területi beosztásának alakulását 1867-től 1944-ig, a továbbiakban pedig a törvénykezési szervezet kialakulását és területi beosztásának változásait 1869-től 1944-ig. (Ez utóbbi 3 fejezet – az 1723–1944 közötti időszakról – az első kiadásban is megtalálható volt.) Végül ismét új vagy a korábbi kiadást kibővítő fejezetek következnek: Magyarország népességének alakulása (szövegesen a honfoglalástól 1686-ig, statisztikusan a trianoni területre átszámítva 1870-től 1997-ig!); A magyar állam közigazgatási területi szervezete és egységeinek nemzetiségenkénti népességmegoszlása 1910-ben. 1. Magyarország: a) Vármegyei törvényhatóságok, b) Törvényhatósági joggal felruházott városok, c) Fiume város és kerülete statisztikai táblázatai. 2. Horvát-szlavón társországok (ez utóbbi új fejezet!): a) Vármegyei törvényhatóságok, b) Városi törvényhatóságok statisztikai táblázataival; A Magyar Királyság közjogi alkatrészei 1910-ben (a 63 vármegye betűrendes ismertetése: terület, népesség, történet); Fiume város és kerülete; A volt hűbérterületekről: a Siói Bánságtól a Jajcai Bánságig időrendben, felsorolásszerűen+Horvátország és Szlavónia. Ezt a fő részt 57 ábra és táblázat teszi még szemléletesebbé. Végül 75 tételes jegyzetapparátus zárja. (Némelyik jegyzet külön kis tanulmány!)

A *Függelék* I-től X-ig számozott olyan kisebb-nagyobb tanulmányokat tartalmaz, amelyek lazábban kapcsolódnak a fő rész témaköréhez. Közülük az V. számú – *Az 1876: XXXIII. tc. bírálatoként – Magyarország racionálisabb közigazgatási területi beosztása* és a IX. számú, *Erdélyi határőrvidék* c. felsorolás kivételek. Ezek szerepelnek az 1. kiadásban is, ugyancsak függelékként. Mindkettőt szerencsésebb lett volna beilleszteni a fő részbe a megfelelő kronológiai helyen. Az Erdélyi határőrvidék c. fejezet egyébként is csak részletes felsorolása a két székely és két oláh gyalogezred, valamint a székely huszárezred szervezeti tagolódásának, székhelyeinek. Ezek történetéről csak a lexikális részben olvashatunk Erdélyi Határőrvidék, Határőrvidék,

Székely Határőrvidék cím alatt. Meglehetősen rejtetten és röviden (kódjel, megnevezés) megtalálhatók még az I/a és II. sz. területköri táblázatban is. Az I. fejezet *Trianon és az államközi jog* címmel a szerző 1938. évi doktori értekezésének kiegészített, egyben tömörített változata. E fejezeten belül összefoglalja a békés szerződésrevíziók elfogadott eseteit is. A II. fejezet *A trianoni „béke” utáni főhatalmi területi változások évtizedei* című eszmefuttatás érdemi része az 1938–1941 közötti területvisszacsatolások számszerű eredményeit írja le, s mint ilyen a Területkörök c. táblázatos rész VII. felsorolásához kapcsolódik, tehát a bevezető tanulmány 2. részének egy fejezete lehetett volna. A III. fejezet *A vármegye szerepe* címmel történeti alapozású elméleti (a szerző szavai szerint: „akadémikusan jogtörténeti jellegű”) elmélkedés. A IV. fejezet – *A magyar állam népességének egyházai* – történeti sorrendben mutatja be az egyes világlelekezetek és egyházszervezetük kialakulását a római katolikustól az unitáriusig. (Táblázattal is szemlélteti az állam népességének vallási megoszlását 1910-ben.) A VI. és VII. fejezetek (A Kárpáti táj országainak elhelyezkedése európai topográfiánkban; A nemzet és településeinek pusztulása az ezeréves államterület feldarabolódásáig) tartalma igen rövid és ellentmondásos. Érdemi részük beépíthető lett volna a bevezető tanulmány 2. részébe. A X. fejezet *Magyarország társadalmának irodalmi és közéleti a reformkortól az országvesztésig* mozaikszerű, néhol adomázó stílusú előadás a nyelvkérdésről, a magyar irodalom nagyjairól Aranytól Szabó Dezsőig, a hazai nemzetiségek nyelvi-irodalmi törekvéseiről. Összegzésében hazánk politikai és közigazgatás-történetéből okulva arra a következtetésre jut, hogy „...még az első világhétség után *legvalószínűbb lett volna* ha az ásatag magyar közéleti szemléletű, nemkülönben az agresszivitásban még retrográdabb nemzetiségi követelődzések helyett valamennyi felmerülő kérdést abból az alapállásból kiindulva rendezik, miszerint a »terület-népesség főhatalom« alkotmányjogi együtteséből »Magyarország« (a Magyar Szent Korona országai, illetve a Magyar Állam) helyett mint egyik főfaktor magát a Kárpát-medencét emelik államszövetségi rangra *CONFOEDERATIO KARPATICA* (esetleg *CONFOEDERATIO ADRIATICO-CARPATICA*) állam megnevezéssel; elősegítve e páratlan geopolitikai egységű és helyzeti energiájú térség (európai szubrégió) népmozaikának szintézisét, valamennyi intézményével, adott gazdasági, közlekedési és közművelődési hálózatával együtt.” (168. p.)

Az I. kötetben szorosan az előbbi szöveges részhez kapcsolódnak a Kódszámtáblák és a Területkörök c. egymással összefüggő táblázatos részek. A *Kódszámtáblák* alcíme szerint: *Magyarország 1910-ben még együtt volt 12.542 helysége 1723 (1773)–1983 közötti köz-(állam-)igazgatási és törvénykezési hovatartozásának kimutatása – kódrendszer alapján.* Először az A) *Vármegyei törvényhatóságok* táblázata található a vármegyék, azokon belül a járások, végül az egyes települések betűrendjében. A közigazgatási beosztást az I–VIII. sz. függőleges kronológiai metszetben (területkörben) jelzi. Ezek bázisidőpontjai: I: 1773, II: 1806, III: 1858, IV: 1876, V: 1910, VI: 1930, VII: 1943, VIII: 1980(!) A táblázat ezen a ponton helytelenül az 1983-as évet írja ki. A területkörök felsorolásában van ugyan az 1980-as után 1983. évi közigazgatási beosztás is (az Elnöki Tanács 23/1983. sz. határozata alapján), ez azonban a járások megszüntetése miatt nem volt beépíthető a kódszámtáblák kronológiai sorába. (A területkörök felsorolásában nem is kap önálló számot.) A kódszámtáblák törvénykezési beosztásának kronológiai metszetei: IX: 1872, X: 1891, XI: 1930, XII: 1943. – Másodikként a B) *Törvényhatósági joggal felruházott városok* kódszámtáblá-

zata található (Budapesttől Nagyváradig 13 város). Harmadikként C) *Fiume városnak és kerületének mint corpus separatumnak* az adatait közli, végül D) a *Horvát-szlavón társországok* 8 vármegyére és 4 thj. városra vonatkozó táblázata zárja a sort.

A *Területköröknek* az A) Közigazgatási beosztások I–VIII. sz. felsorolása és a B) Törvénykezési beosztások IX–XII. felsorolása a kódszámtáblák megfelelő időrendi rovatait tölti meg konkrét tartalommal. Sőt ki is egészíti azt (a VIII. felsoroláshoz kapcsolódóan) a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsának 23/1983. sz. határozatával létrejött közigazgatási beosztásával, amely a járások megszüntetésével kétszintűvé tette a közigazgatást. A területkörök közigazgatási beosztási részéhez további kiegészítések a Románia, Jugoszlávia, Ausztria, Csehszlovákia, Lengyelország magyarlakta területeit évszámok és kommentár nélkül felsoroló táblázatok, végül a Szovjetunió kárpátaljai területéről 1989-ből több táblázat is, sőt ezek után még a tartalomjegyzékben sem jelölt kétnyelvű összeállítás a Budapesti Közlöny 1939. évi 199. számából a Kárpátaljai terület körjegyzői beosztásáról, legvégül egy kétnyelvű (ukrán–magyar) helységnév-azonosító szótár Botlik József és Dupka György Magyarlakta települések ezredéve Kárpátalján (Ungvár–Bp. 1993) c. könyvéből. A B) Törvénykezési beosztások XIII. táblázata – A Magyar Népköztársaság bíróságainak és ügyészségeinek területi beosztása – ráadás, mert a kódszámtáblákban ez a rovat már nem szerepel. (Ez a táblázat évjelzés nélküli, hozzávetőleg az 1980-as évek elejének állapotát tükrözi.) – A korábbi kiadásban szereplő kis szakigazgatási fejezetek szerencsésen beolvadtak a lexikális részbe, a 2. kötetbe. – A *vasútépítési táblák* változatlanul megmaradtak, s egy évjelzés nélküli új térképpel ki is egészültek.

A 2. kötetet teljes egészében a *Betűrendes* (lexikális) rész tölti ki, az elsónél csaknem kétszer nagyobb terjedelemben (491–1452. p.). A felhasználók szélesebb köre számára bizonyára ez lesz a leghasználtabb, legkedveltebb alkotórésze a munkának. Tartalmazza az 1. kötet táblázatos részében előfordult összes a) *közigazgatási nevet* és ezek változatait (kerület, vármegyék, városok, falvak, külterületi lakott helyek), a települések postával, távbeszélővel, távírdával, vasúti megállóval való ellátottságát; b) *földrajzi objektumok* (tájak, hegyek, folyók, patakok, tavak, stb. nevét; a közigazgatási egységekben található, a hivatalos helységnévtárainak egy részében előfordult formában, c) *hatóságok, gazdasági szervek és egyesületek* nevét (HGE. rövidítés után a közigazgatási nevek cikkeiben és külön a településre való utalások formájában); d) *tárgyi–etnikai cikkek* tárgyszavait: pl. csángók, csendőrség, cukorgyár (és utalással a gyárakra), háziiparok, kórházak, stb. (A nagyobb tárgyi cikkek további tárgyi tagolásúak, de vannak földrajzi–közigazgatási tagolásúak is – pl. vármegyék, postaszolgálat); e) az *utalókat*, amelyek nagy számát külön is meg kell említeni, lehetővé teszik ugyanis, hogy valamennyi névváltozatról meg lehessen találni a kitüntetett nevet, amely közigazgatási neveknél általában az 1910-es tárgyév helységnévtárban elfogadott hivatalos név. Túlzottnak, a terjedelmet fölöslegesen növelőnek és a keresést nehezítőnek tartjuk viszont a c) pontban jelölt hatóságok, gazdasági szervek és egyesületek nevének utalóit. Ezek tipográfiája sem szerencsés: a névváltozat van félkövérrel kiemelve nem a kitüntetett név. (Szerencsésebb lett volna az utalókat általában kurrens betűvel szedni és nyíllal utalni a kitüntetett névre.)

Az egyes közigazgatási egységeket ismertető cikkek felépítése: **Név** (félkövérrel szedett kisbetűvel vagy verzállal, attól függően, hogy Magyarországon maradtak-e vagy elcsatolták; ez utóbbiaké új hivatalos nevükön nagybetűs formában); vármegye, járás, kódszám (az 1. köt. táblázataé), kötőjel után a térképszelvény száma, területe

kh-ban; a lakosság száma (1910-es adat) és nemzetiségi összetétele (a népnév rövidítésével); névváltozatai (a mai hivatalos idegen név verzállal); külterületi lakott helyek (majorok, tanyák); postahivatal (postamesterség, -ügynökség); távbeszélő, távírda, vasúti távírda, pénzügyőrség, vasútállomás (megléte rövidítésekkel). **H**[atóságok]: rövid név+alapítási év; **G**[azdasági] szervek: Rt-k, szövetkezetek, takarékpénztárak stb., – ritkán alapítási évvel; **E**[gyéb szervek]: egyesületek, társulatok, intézmények. Csillag jel után a település rövid közigazgatási története, közjogi változásai található (jogszabályokra való hivatkozással). Igen sok csoportos utalót alkalmaz az azonos utótagú nevekről az utótagnál (pl. Dorf, Falu, Falva, stb.).

A lexikon az 1. kötetben elhelyezett nagy számú kisebb és elmosódott nyomású térkép mellett külön *térképmellékletet* is tartalmaz, de ezúttal nem az egyik kötet borítójának tasakjában, hanem önálló füzet formájában. Az ofszetpapírra másolt térképszelvények sajnos valamivel kisebbek a két kötet A/4-es méreténél. Az 1–19. számú 1910. évi színes térképek szövege kevésbé olvasható, mint az e korból származó fekete-fehér 1–19/A sz. vasúti térképekéi, de még kevésbé áttekinthetők a vízra jzi és közigazgatási adatokat egyaránt tartalmazó színes térképek. (1–19. szelvény+2 – Magyarország egészét ábrázoló – térkép.)

A jobb és szebb külső formai megjelenés (jó minőségű papír, egészvásznon kötés) mellett és a számítógépes szedés – tipográfia ellenére az új kiadásban több leírási hiba van: betűleírások, betűcserék, hiányok, a hosszú magánhangzók (í, ú, ü) ékezetei nem megbízhatók, a román és szláv nyelvű nevek sajátos ékezetei gyakran hiányoznak. Különösen vegyes a cirill betűs ukrán (rutén) nevek lírása: hol cirill betűkkel (beosztva a latin betűrendbe), hol rossz átírással (pl. Munkacevo – Munkács).

Sajnos, szerkesztéstechnikai hibák is nehezítik a felhasználó dolgát. A legfontosabbakat említve ilyenek pl.: az Űtmutató az 1. kötet végére került az eleje helyett; a Rövidítések jegyzéke („pontatlan” leírással) a kötet közepére a vége (esetleg mindkét kötet vége) helyett; Az államterület fekvése c. tipográfiailag fő fejezetnek jelölt 16 soros körülhatárolás (a 2. kötet végén) a területkörök felsorolásai elé helyezendő lett volna (az 1. kötetben). A kötet belső térképeinek (ábráinak) egy része rossz helyre került, nehezen megtalálható. Az irodalomjegyzékek szintén eldugottak: a rövidítések jegyzéke és a kódszám táblák közé kerültek. A tartalomjegyzék hiányos, lapszámleírások vannak benne. (A területkörök VIII. felsorolásából hiányzik a 419–434. lapok tartalma, az utolsó fejezet címének hiányos és hibás a leírása.)

A *felhasznált és ajánlott szakirodalom* fejezetei is könnyebben használhatók lettek volna az 1. kötet végén, mint a közepén. Ennek szerkezetéről és tartalmáról csak röviden szólok. A Felhasznált irodalom c. rész két betűrendes fejezetre oszlik: 1. *Könyvek, tanulmányok, folyóiratok*, 2. *Atlaszok, térképek*. Az 1. fejezetben 7,5 hasábon át írja le a betűrendben a monografikus, lexikális, adattári, helységnévtári irodalmat, a jogszabályközlő periodikumokat és néhány fontos tanulmányt – félkövérrel emelve ki a legfontosabbakat. Kár, hogy a Területkörök VIII. felsorolása végén szereplő táblázatok forrásainak leírásai nem találhatóak meg itt. Ezekkel együtt 1993. évi az utolsó bibliográfiai adat s 1791. évi az első. Az *Atlaszok, térképek* c. 2. rész a legfontosabb, kiemelten szedett magyar térképek és atlaszok mellett főleg külföldieket tartalmaz. A legrégebbek a XVII. század végi holland atlaszok. A legújabb atlasz Rónai András Közép-Európa atlasza 1993-ból. – Az *ajánlott szakirodalom* főleg a külföldnek szólhat, mert főleg német és még inkább francia nyelvű szakirodalmat ír le tanulmánygyűjteményekből, konferencia-anyagokból. Ebből a részből hiányolható

egy német nyelvű monográfia-sorozat, amely egyébként akár a felhasznált irodalom közé is bekerülhetett volna: *Veröffentlichungen des Finnisch-Ugrischen Seminars an der Universität München*. Ser. A. *Die historischen Ortsnamen von Ungarn* 1 – München, 1973–, Universität. A eddig megjelent, illetve a hazai nagykönyvtárakban megtalálható kötetei a történelmi Magyarország 20 megszűnt, vagy Trianon után részben vagy egészben elcsatolt vármegyéjét tartalmazza Szerém vármegyéjétől Bihar vármegyéig. E kötetek a legkülönbélebb (nemzetiségi) nyelvű történelmi helynévvaltozatok mellett megadják azok mai megfelelőit, a ma is élő településeknél a történelmi névvaltozatok időrendbe szedett listájával, forrásjelzésekkel, az Árpád-kortól 1910-ig. (Ez a tárgyidőrendi határ is mutatja, hogy meglehetősen merész és nehezen megoldható vállalkozás egyetlen információs rendszerben feltárni, közigazgatásilag, nyelvileg, szakirodalmilag követni a történelmi Magyarország Trianon utáni területváltozásait. Gyalay Mihály nagy adatárának jórészt ez okozza a szakmai nehézségeit és problémáit.) Még egy szempontból fontos e monográfia-sorozat pozitív példája, de nem kell messze menni: Györffy György (Árpád-kori és Csányk Dezső Hunyadiak-kori történelmi földrajza, a Magyarország helytörténelmi lexikona Mohács utáni időszakot tárgyaló s eddig egyetlen megyére (Veszprém) kiterjedő kötete (Ila Bálint és Kovacsics József összeállításában) is mind megadja a településekre vonatkozó levéltári forrásokra és a szakirodalomra való hivatkozásokat. Talán e munka egy későbbi javított kiadásában is ez lehetne a követendő módszer a lexikális rész terjedelmének csökkentésére, vagyis röviden (kódokkal) utalni az adott településnek az országos (pl. Bodor-Gazda: Magyarország honismereti irodalma 1527–1944; Csomor T.: Magyarország. Honismereti bibliográfia) és a regionális helyismereti bibliográfia rendszerében való előfordulására. Természetesen mindezt a modern helységnevtárba nem való, annak terjedelmét túlfeszítő címtári adatok, de különösen azok utalóinak rovására kellene megvalósítani. Különben is vannak ma már – sőt az 1870-es évektől fogva – korszerű országos és regionális közigazgatási (tisztai) és egyéb szakcímtárak, amelyekből a HGE rövidítések után most regisztrált vállalatok, intézmények, egyesületek és adataik még teljesebben és pontosabban megtalálhatók.

Tanulásként és összefoglalásként megállapíthatjuk, hogy egy ilyen nagy volumenű, nagy anyagi áldozatot és szakmai erőfeszítést kívánó munkát valójában ma is csak állami támogatással és a referenz-művek kiadásában jártas hivatásos kiadó (érdemi lektori jelentésekre támaszkodó) szakszerű tartalmi és technikai szerkesztői közreműködéssel szabadna kiadni. Az első kiadás előszavából tudjuk, hogy megvolt ez a szándék, sőt e kiadás címlapjának verzőjén is olvasható, hogy három kiváló tudós (Berend T. Iván, Radó Sándor és Szászy István) eredetileg akadémiai kiadásra javasolta. Ennek ellenére a kiadvány nagy költségkihatása, majd az Akadémiai Kiadó átszervezése és külföldi kézbe adása miatt ez nem valósult meg. Az első kiadást még támogatta ugyan a Művelődési Minisztérium és a Soros Alapítvány, de hivatásos kiadója nem akadt. A 2. kiadás viszont már a szerzőhöz közel álló kft. által támogatott magánkiadás, annak fentebb leírt szakmai és technikai nehézségeivel, problémáival együtt. Csak remélni lehet, hogy egy további javított (a javasoltak szerint részben szűkített, részben bővített) változat az állami támogatáson kívül egy hivatásos kiadó érdeklődését is elnyeri.

2. [átd., bőv.] kiad. 1–2. köt. + *Térképköt.* (Szerk. Vértesi László.) Bp. 1997, Egeler Kft. 3 db.

Kertész Gyula